

hæreses vincere, scilicet, per Christum, qui est verum lumen, qui illuminat omnem hominem, qui suo proprio iudicio damnari nolit. Et sic etiam multi alii effectus gratiæ tribuuntur Virgini, non quia per se illos efficiat, sed vel quia nobis Christum omnium gratiarum auctorem peperit, vel quia per illum et ab illo eos nobis impetrat. Et sic etiam dicitur Virgo spes nostra, vel quia per illam habuimus Christum, qui est spes nostra, ut exposuit Epiphanius, in sermone de Laudibus Virginis, vel ad explicandam magnam fiduciam, cum qua ad illam recurrimus. Et ad eundem modum facile intelliguntur quamplurimæ aliæ locutiones Sanctorum, in quibus ea, quæ secundum excellentiam sunt Christi propria, per singularem participationem Virgini tribuunt, phrasim et modum loquendi Scripturæ imitando. Qui sensus tam est notus fidelibus, et per se patens, ut nullam patiatur calumniam, nec majori interpretatione aut persuasione indigeat. Quod Canisius et alii catholici scriptores copiose et erudite responderunt; et nos etiam aliis locis aliquid attigimus. De nomine autem Advocatæ seu Mediatrix, in cap. 9, de Sanctis, generaliter dicemus ¹.

CAPUT VIII.

DE HIS QUÆ CIRCA CULTUM SANCTORUM IN REGIS PRÆFATIONE NOTANTUR.

1. Multa sunt quæ in Præfatione et fidei suæ professione rex objicit contra veram doctrinam, quam Ecclesia Catholica de Sanctis vita functis credit et profitetur, possuntque ad quatuor capita reduci, videlicet ad cultum et invocationem Sanctorum, reliquiarum et imaginum adorationem, quæ breviter prosequemur, quia non plenam disputationem, sed solam sufficientem responsionem dare intendimus, obiter ostendendo non solum non esse nupera, seu nova, quæ in his Ecclesia observat, verum potius a perniciose novitate temerarioque errore excusari non posse, qui hæc reprehendere ausi sunt.

2. *Sanctos colendos esse, Scriptura et Patres testantur.* — De cultu ergo Sanctorum sic regi placuit in sua statuere præfatione: *Colo equidem illorum memoriam, cujus*

¹ Canis., l. 5 de B. Virg., c. 10 et seq.; 1 tomo tertiæ p., q. 26, art. 1, in com.; et in 2 tom., disp. 23, sect. 2 et 3; et tom. 2 de Relig., tract. 1, lib. 3, c. 9, n. 4, et seq.

honestandæ ergo nostra publice Ecclesia tot solemnes dies instituit; quos Scripturæ auctoritate in album Sanctorum relatos legimus. Sed tot nugis, quæ in novitiorum Sanctorum actis, ac legendis perscribuntur, sane credulitatem meam deludi non patior. Ex quibus verbis confessionem regiam ex ea parte recipimus, quæ saltem in genere contentit, Sanctos homines cum Christo regnantes esse a nobis colendos, tanquam honore et veneratione dignos. Id enim non solum Scriptura et Sancti Patres, ac Ecclesiæ traditio, sed etiam ratio naturalis docet, ut confirmant verba illa Psal. 138: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus*, id est, ita sentio, amicos Dei maxime colendos, et honorandos esse, seu, amicos tuos, Deus, valde colo et veneror. Quo testimonio ad hanc veritatem confirmandam usus est Hieronimus Constantinop., in suo ad Protestantem Resp. ¹, c. 15, et ita etiam exponit Basilius, cum in Scholio ait: *Præscivisti me, inquit, et cum nondum essem, adduxisti me, et ego vicissim rependo, ut diligentes te honore prosequar.* Ubi valde notandum est quod Basilius indicat, et ex verbis David colligit, ita esse gratum Deo suos amicos honorare, ut tanquam obsequium pro beneficiis ab eo acceptis ex gratitudine illi possit offerri. Nam ut recte Ambrosius, serm. 1, de Sanctis: *Quisquis honorat Martyres, honorat et Christum, et qui spernit Sanctos, spernit et Dominum, cum ipse dicat ad Sanctos suos: Qui vos honorat, me honorat, et qui vos spernit, me spernit.* Sic etiam Hieron., ep. 53 ad Ripari.: *Honoramus servos, ut honor eorum redundet ad Dominum, qui dixit: Qui vos suscipit, me suscipit.* Quod ita etiam exposuit Athanasius, lib. de Virg., circa finem. Alia consulto prætermitto, quia frequentia, et alibi a nobis tractata ², et quia, ut dixi, rex Angliæ, se etiam Sanctorum memoriam colere profitetur.

3. *Adorandi verbum rex Jacobus detrectat.* — Non omittam autem advertere, hic etiam abstinuisse regem a verbo adorandi, verboque colendi usum esse. Nos vero juxta ea, quæ in præcedenti capite notavimus, vocum quæstiones devitantes, in illis non insistimus, dummodo eorum sensus verus sit et catholicus. Itaque si adorandi verbum per antonomasiam cultum patriæ significet, noverunt Catholici omnes, Sanctos in hoc sensu non esse

¹ Refert Genebrard.

² Tom. 1 tertiæ partis, disp. 52.

adorandos, quo sensu asseruit Hieronymus supra, Sanctos honorari a nobis, non adorari; nam potius eos honorando, Deum adoramus; et lib. 1 contra Vigil., cum dixisset: *Quis Martyrem adoravit?* illud explicando addit: *Quis hominem putavit Deum?* Eodemque modo loquuntur Justinus, Epiphanius, Damascenus, et sæpe Augustinus. Et nihilominus, sumpto adorationis verbo in ampliori significatione, non dubitavit idem Augustinus dicere in Psalm. 25, de Sanctis: *Beatissimum Petrum piscatorem modo genibus procolutis adorat multitudo credentium, per Dominum nostrum Jesum Christum.* E contrario autem sumpto verbo colendi strictiori modo, dixit idem Augustinus, epist. 44 ad Maximum Grammaticum: *Ne te hoc lateat, et in sacri-lega convitia imprudentem trahat, scias a Christianis Catholicis nullum coli mortuorum;* id tamen exponens subjungit: *Nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo.* Addendo enim particulam *numen*, se de cultu et adoratione patriæ loqui declaravit.

4. *Civili honore potius quam religioso cultu Sanctos decorare videtur rex Jacobus.* — *Sanctos sacro et religioso cultu veneratur Ecclesia Catholica.* — Præter hanc verbi colendi et adorandi ambiguitatem, aliam præcavere necesse est, quia verba regis lubrica sunt, et Calvinismus etiam in hac parte redolent. Calvinus enim civilem honorem et cultum Sanctis vita functis concessit deferendum; sacrum vero et religiosum cultum eis sine idololatria dari posse negavit. Regis autem verba talia sunt, ut de civili cultu intelligi facile possint, nam et solemnes dies, quos Sanctorum memoriam honestandi gratia in sua pseudoecclesia institutos esse dicit, solum ob civilem honorem instituti esse feruntur, sicut etiam in regum et principum sæcularium natalitiis interdum institui solent. Quod si in hoc tantum sensu de cultu Sanctorum rex loquitur, immerito ad solos illos, qui Scripturæ auctoritate in Sanctorum album relati sunt, suas illas solemnitates coaretat; possumus enim cultu civili benefactores defunctos, vel insignes homines colere, etiamsi de illorum felicitate certi non simus, saltem dum non constet illos esse damnatos. Catholica vero Ecclesia non civilem tantum, sed sacrum et religiosum cultum Sanctis tribuendum esse censet, licet non patriæ, sed inferioris rationis cultus sit, ad quem significandum nomen dulciæ Theologi accomodarunt, sicut in cultu B. Virginis explicui-

mus, est enim in cæteris sanctis in gradu suo similis ratio. Illos enim propter excellentiam quamdam omni civili dignitate superiorem veneramus, eosque in felicitatis æternæ celsitudine constitutos, tanquam suo modo nobis superiores, et in illo ordine singulariter excellentes recognoscimus; merito ergo eos sacro et excellentiori cultu, et a civili distincto adorandos esse profiteamur.

5. *Consuetudinem sacro cultu Sanctos honorandi antiquissimam esse ex Patribus convincitur.* — Hanc vero doctrinam nuperam non esse, sed antiquissimam, testimoniis Sanctorum Patrum evincere facile possumus. Ambrosius enim, in dicto serm. 1 de Sanctis, qui est in festo S. Luciæ, de thesauro abscondito in agro, sic concludit: *Igitur, fratres, quotiescumque Martyrum memoriam celebramus, prætermittis omnibus sæculi actibus, sine aliqua dilatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam, qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione Domino sunt oblata.* Honor ergo Sanctorum, teste Ambrosio, non est tantum civilis, ille enim sæculi actibus exhiberi solet; hic autem per actiones religiosas et sacras, consentaneas fidei, et sacræ causæ, propter quam datur, tribuendus est. Unde dixit Damascenus, lib. 4 de Fide, cap. 10: *Quibus rebus Deus colitur, eisdem servi oblectantur, quapropter, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus Sanctos colimus.* Est ergo suo modo spiritualis hic cultus, qui actionibus spiritualibus exhibetur; nec propterea est æqualis cum divino, quia semper spiritus, et intentio adorandi est longe diversa. Est autem hic cultus cum divino cultu conjunctissimus, totusque in supremam Dei venerationem redundat, ut Athanasius, Hieronymus et Ambrosius supra, et Basilius, orat. in 40 Martyres, notant. Ideoque consuevit Ecclesia eisdem fere rebus, quibus Deum colit, sanctos honorare, et jejuniis, vigiliis, orationibus, et aliis similibus actionibus, ut sumitur ex Concilio Toletano III, cap. 23; et Hieronymo, contra Vigilantium; et Cypriano, epist. 34 et 37; et Augustino, 2 contra Faustum, cap. 21. Unde recte Eusebius Cæsariensis, lib. 13 de Præparat. Evangelica, cap. 7, sic inquit: *Veræ pietatis milites, ut Dei amicos honorantes, ad monumenta quoque illorum accedimus, vota quoque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum juvari profitemur.*

6. *Tacita regis objectio.* — Neque contra

hunc modum venerationis et cultus Sanctorum aliquid obijcere solent Protestantes, quod alicujus momenti esse videatur, et qualecumque illud sit, alibi responsum est a nobis. In præsentī vero tacite rex objicit, Catholicam Ecclesiam immerito publice venerari aliquos homines vita functos, de quorum æterna felicitate sacræ Scripturæ auctoritate non constat, et ideo aut suam ecclesiam (quam catholicam nominare non audet; imo, velit, nolit, eam a Catholica distinguit) eorum tantum solemnitates servare, qui Scripturæ auctoritate Sancti esse leguntur. Et virtute hoc confirmat, quia alias exponuntur fideles periculo, ut eorum credulitas deludatur, hominem damnatum pro sancto adorando, quod videtur magnum absurdum, prudenti modo operandi contrarium. Ut autem illud periculum suadeat, adjungit, *in Sanctorum actis ac legendis quamplures nugæ esse conscriptas.*

7. *Satisfit objectioni regis, et Sanctos omnes ab Ecclesia approbatos colendos esse ostenditur.* — Verumtamen rex semper hæret in errore, nihil posse aut debere credi, nisi quod Scripturæ auctoritate immediate (ut dicam) seu proxime probari potest, quod esse contra eandem Scripturam, et contra Ecclesiæ auctoritatem in eadem Scriptura confirmatam, in superioribus abunde satis ostensum est. Et in præsentī sufficienter probari potest exemplo Innocentium ab Herode interfectorum, quos sanctificatos per mortem fuisse, et nunc cum Christo regnare, Scripturæ quidem auctoritate probari non potest; et nihilominus auctoritate Ecclesiæ nixi, sine ullo periculo aut falsitate illos colimus, ut recte tradit Augustinus, lib. 3 de Libero arbit., c. 23, et lib. 2 de Symbolo ad Catech., c. 5, et lib. 3, c. 4, et in Sermonibus de Innocentibus, qui sunt sermones 8 et 9 de Sanctis; et Origenes, homil. 3, in diversos, circa finem, de eisdem loquens, inquit: *Horum memoria semper, ut dignum est, in Ecclesiis celebratur secundum integrum ordinem Sanctorum.* Et infra: *Bene ergo, et secundum voluntatem Dei eorum memoriam Sancti Patres celebrari mandaverunt sempiternam in Ecclesiis, velut pro Domino morientium, vel pro Judæis et Gentibus credituris, vel etiam pro ipsis parentibus, ut eis intercessio filiorum apud Deum plurimum profuisset.* Pluraque videri possunt in Cypriano, serm. de Stella Mag. et Innoc.

8. *Consuetudo celebrandi dies festos Martyrum ab Apostolis originem trahit.* — Præterea constat fuisse a temporibus Apostolorum Ec-

clesiæ consuetudinem, memoriam in sacrificio facere aliquorum Martyrum in particulari, et notare diem martyrii, ut singulis annis illud solemniter celebraretur, ut sumitur ex Cypriano, ep. 34 et 37, et Cyrillo Hierosol., catech. 5 mystagog.; Eusebio, lib. 4 Histor., c. 14, alias 15, ubi de Martyre Polycarpo peculiarem mentionem facit; et ex Tertulliano, lib. de Corona militis, c. 3, ubi hanc ponit inter traditiones non scriptas, quæ summam in Ecclesia auctoritatem habent, eamque confirmat Clemens Papa, lib. 8 Constit., c. 39. Non est ergo novum in Ecclesia colere Sanctos aliquos, quamvis eorum sanctitas et felicitas Scripturæ auctoritate probari non possit. Quod egregie confirmant verba Episcoporum Europæ, in ep. ad Leonem, et testificantur orationes, seu conciones, vel homiliæ antiquorum Patrum factæ in honorem et cultum plurium Sanctorum in particulari, in quibus sæpe de honore Sanctis debito egregie loquuntur. Ut sunt apud Gregorium Nazianz., oratio 18 in S. Cyprianum, et Orationes in laudem Basili, Athanasii; et apud Gregorium Nyssenum, oratio in Theodorum Martyrem, et similes sunt plures apud Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum et alios, ut de S. Ignatio, Laurentio, Gervasio et Protasio, Philogono Maxime vero notanda sunt verba Chrysostomi, serm. in Juveninum et Maximum Martyres, tom. 3, quem sic inchoat: *Heri beatus Babilas cum tribus pueris nos hic congregabat, hodie vero pars Sanctorum militum in acie exercitum Christi ostendit, impar eorum est ætas, sed par fides, illi tempore superiores, isti recentiores, et cum tantus thesaurus sit Ecclesiæ novas et veteres habentis margaritas, sed una omnium est gratia.* Et infra: *Quod scientes, non aliter priscos, aliter recentiores colitis sanctos, sed eadem alacritate omnes. Non enim exploratis tempus, sed exquisitis fortitudinem, fidem, zelum fervidum, et eas virtutes, quas præ se ferunt Sancti, ob quorum honorem hodie convenimus.*

9. Desinat ergo rex despiciere Sanctos, quos novitios vocat, quia non antiquitas, sed vera sanctitas et felicitas eos tali cultu et honore dignos efficit. Neque timeat errare aut decipi, colendo ut sanctos, quos universa Ecclesia colit, quæ est columna et firmamentum veritatis; sed potius vereatur censuram ab Augustino datam, quam hoc nostro tempore præ oculis habendam, ac sæpius repetendam censeo. In epistola enim 18, c. 5, in tres ordines mores Ecclesiæ distinguens, in primo

ponit ea, quæ *divinæ Scripturæ præscribit auctoritas*, de quibus ait, *non esse dubitandum quin ita facere debeamus, ut legimus.* In tertio ponit ea, quæ *per loca et regiones variantur*, de quibus ait, in unaquaque provincia servandum esse, quod neque contra fidem, neque contra honestos mores fieri solet. In medio vero ordine ponit ea, quæ *toto orbe servat Ecclesia, de quibus, ait, disputare, quin ita faciendum sit, insolentissimæ insanie est.* Non sane alia ratione, nisi quia Catholica et universalis Ecclesia in his, quæ communi consensu approbat et observat, errare non sinitur a Spiritu Sancto, quem illi Christus peculiariter promisit, ut ab eo specialiter regatur. Ergo quando universa Ecclesia Catholica de alicujus Sancti felicitate non dubitat, et in illius cultu concordat, non licet viro Catholico et prudenti, *disputare quin ita faciendum sit.* Nam cum veritas et puritas non minus in cultu et recta existimatione Sanctorum, quam in cæteris moralibus rebus necessaria sit, sine ulla dubitatione cum Bernardo dicere potest et debet unusquisque Catholicus: *Ego quod ab Ecclesia accepi, securus et teneo, et trado, quod non scrupulosius fateor admiserim.* Loquitur ad Canonicos Lugdunenses de hac eadem materia colendi Sanctos, de qua tractamus.

10. *Qua auctoritate nitatur Ecclesia in colendis Sanctis.* — Quamobrem nihil ad causam refert, quod rex addit de nugis in actis et legendis Sanctorum conscriptis, nam sive illud verum sit, sive per exaggerationem dictum, cultus, quem Ecclesia præbet alicui Sancto in Scriptura non canonizato, non fundatur in quavis humana historia, etiam gravi, nedum suspectæ auctoritatis, sed fundatur vel in antiqua traditione, cum universali totius Ecclesiæ consensu, vel in authentica Pontificis declaratione, quam canonizationem vocamus, quæ tanto morum et miraculorum examine, et tam gravi inquisitione ac diligentia fit, ut ipsa per se posset moralem quamdam certitudinem ac securitatem conferre; adjuncta vero Spiritus Sancti assistentia et gubernatione, quam credimus esse a Christo promissam, fit certitudo longe major, quæ omne morale periculum, omnemque prudentem dubitationem excludit. Sine hac vero certitudine, nemo cogitur hominem vita functum colere. Si quis vero sua peculiari opinione aliquem esse sanctum credat, et privatim colat, non statim damnandus est, sed monendus, ut prudenter prius rem examinet, et pos-

tea debitam circumspectionem in modo colendi exhibeat. His enim observatis, non nocent veris fidelibus nugæ, si quæ forsitan essent in Sanctorum actis; quia si eas discernere valeant, non eis adhibebunt fidem; vel si in aliquo forte decipiantur, non perniciosus error, sed de rebus indifferentibus esse solet. Imo etiam in his magna cura et diligentia a Pastoribus Ecclesiæ adhibetur, ut Sanctorum historiæ, quam fieri possit, emendatæ, et ab erroribus purgatæ, per manus fidelium circumferantur. Audivimus autem circumferri in Anglia historias quasdam de gestis Sanctorum, non solum incertæ auctoritatis, sed etiam a fidei hostibus plerumque confictas, quibus deludi nolumus regiam credulitatem. Itaque regem monemus, qui tam religiose non patitur credulitatem suam his rebus deludi, longe majori cura ferre non debere, fidem suam tot Calvini, Lutheri, et Protestantium, non dicam nugis, sed perniciosissimis erroribus, in his, quæ ad salutem animæ necessaria sunt, corrumpi.

CAPUT IX.

DE SANCTORUM INVOCATIONE.

1. *Quibus conjecturis Sanctorum invocationem Jacobus rex despiciat.* — Quamvis rex hanc Sanctorum invocationem inter novitios et nuperos articulos Ecclesiæ Romanæ, ut ipse loquitur, numeret, ideoque illam simpliciter non approbet neque admittat, non tamen satis explicat in quo gradu, vel ob quam potissimum causam illam rejiciat. Interdum enim solum significat esse superfluam, aliamque viam, Deum per solum Christum invocandi, tutiorem, et ad salutem esse potiorem; interdum vero objiciendo indicat, hanc Sanctorum invocationem superstitiosam et prohibitam esse. Tria igitur a nobis breviter ostendenda. Primum, hunc morem non esse novum in Ecclesia Romana, sed antiquissimum, et perpetua traditione constantem in Ecclesia Catholica. Secundum, non esse inordinatum, sed pium et religiosum. Tertium, non esse minus tutum hac Sanctorum uti intercessione, sed tutius et utilius longe quam illa carere. Hæc igitur ostensuri, objectionibusque quas rex subinnuit, sumus satisfacturi.

2. *Antiquitas consuetudinis invocandi Sanctos ex Patribus deducitur.* — Antiquitatem ergo hujus consuetudinis orandi Sanctos vita functos, ostendunt imprimis testimonia Pa-